

Juozas Miltinis: "Pripažįstu jaunuosius už save vyresniais"

Atvykome miglotą, lietingą dieną vėlai vakare. Buvome apie keturias valandas prasikratę autobuse, kuris mus atvežė iš Rygos į Panevėžį. Su daugelio praeivių pagalba susieškojome vienintelį miesto viešbutį ir pasiprašėme nakvynės. Visą kelią mes nedrįsime pagalvoti, kad jos negausime, ir vis dėlto paaiškėjo, kad šiuo atžvilgiu Lietuva nėra per daugelį nesiskiria nuo Estijos. Miestas jau ruošėsi gulti, o viešbučio vestibulyje televizorius rodė, kaip padengti stalą vakarienei. Tos pat dienos rytą buvome skaitę laikraštyje "Edasi" apie dviejų padesiečių liūdnius patyrimus "Tartu" viešbutyje, ir buvome dėkingi, kad ant mūsų bent niekas nešaukia. Su mumis kalbėjosi užjaučiančiai, bet mūsų atsakymai matyt, nesukėlė jokio autoriteto. Pokalbis buvo maždaug toks

Budintis administratorius: Ar jūs iš toli?

Mes: Nelabai - iš Estijos.

Jis: Iš taip toli? Ir neturite čia nė vieno pažįstamo?

Mes: Ne. Atvykome į jūsų miestą pažiūrėti teatro pastatymo. Apie juos visur kalbama.

Jis: (nusistebėdamas patraukęs pečiais) Tikrai?

Mes: Taip. Ar teatras toli nuo čia?

Jis: (jau visai abejingai) Šioje pačioje gatvėje. Ten žemiau, priešais parką.

Taip juk paprastai ir būna, kad kas ranka pasiekiamo, tas atrodo įprasta, o gražu atrodo tai, kas toli.

Tas vakaras vis dėlto baigėsi laimingai, ir su gerų žmonių pagalba galėjome sekantį rytą pabusti Panevėžio Dramos teatro vyrrežisieriaus kabinete. Visiškai nelauktai

buvome įžengę į šiuos įdomius namus iš užpakalinės pusės. Įspūdžių dėl to, be abejo, susidarė daugiau. Ir visą laisvą laiką praleidome šiame nedideliame name, kuris niekuo nepriemena teatro; apžiūrėti Panevėžio miestą mums sukliudė neįprastai smarki šlapdriba.

Apie Panevėžio Dramos teatrą ir jo vyrrežisierių Lietuvos TSR liaudies menininką Jozą Miltinį yra daug pagyrimų pasakoma spaudoje ir žodžiu, o su šio teatro artistais neseniai susitikome Žalakevičiaus filme "Niekas nenorėjo mirti" (Tėvas - nusipelnęs Lietuvos TSR menininkas K. Vitkus, Motina - nusipelnusi Lietuvos TSR menininkė E.Šulgaitė, Mykolas - A.Masiulis, pirmininkas - nusipelnęs Lietuvos TSR menininkas D.Banionis, Marcinkus - Lietuvos TSR liaudies menininkas B.Babkauskas).

Truputis faktologijos.

Panevėžio Dramos teatras įsteigtas 1941 metais - šįmet sukanka 25 metinės. Teatro steigėjais buvo dabartinis vyrrežisierius J.Miltinis. dabartinis antrasis režisierius V. Bledis, teatro direktorius ir aktorius, Lietuvos TSR nusipelnęs ~~men~~ininkas S.Kosmauskas ir artistai D.Banionis, K.Vitkus ir kt. Teatre yra 28 artistai (2 trupėse) + studija (apie 20 merginų ir vaikų). Per metus padaromi 365 pastatymai, iš kurių du kartu į savaitę stacionariai - šeštadieniais ir sekmadieniais. Sekantį sezoną turės būti paruoštas naujas pastatas, tada bus daromi trys pastatymai į savaitę - prisidės dar sekmadieninis dieninis pastatymas.

Tai, kad stacionare taip mažai pastatymų, be abejo, yra viena iš priežasčių (o gal ir vienintelė), kodėl jie taip ilgai trunka. Matėme "Hedda Gabler", kuri jau dešimtą sezoną toje pačioje scenoje ir su tais pat dalyviais sėkmingai vis iš naujo pastatoma. Neatrodo, kad šis teatras jaustų publikos trūkumą; abiem vakarais (jau minėtą "Hedda Gabler"

ir Borcherto "Už durų")salėje buvo daug stovinčiųjų.

"Aš esu prieš tradicijas ir už tradicijas" - šiais Juozo Miltinio žodžiais norėčiau išreikšti patį bendriausiąjį išpūdį iš matytųjų teatro vakarų. Nė viename pastatyme nebuvo prētrenkiančių efektų nei kokių neregėtų sprendimų. Vis dėlto buvo kažkas, kas nesuprantanti kalbos žiūrovą pagauna nuo pirmosios scenos ir nebepaleidžia iki pabaigos. Tai buvo kraštutinis t i k s l u m a s kaip režisoriaus darbe, ~~k~~ taip ir kiekvieno atskiro aktoriaus vaidinime, didelis tvirtumas ir santūrumas stiliuje, ritme ir atvaizdavime.

Wolfgango Borcherto "Už durų" buvo dar šviežiai atmintyje - skaityta "Loomingo" Bibliotekoje" ir neseniai matyta per televiziją Mikko Mikivero pastatyme. Čia, žinoma, nebūtų prasmės imti juos lyginti. Televizijos ekranas turi savus dėsnius, kurie kai kuriais atvejais pasunkina, kai kuriais palengvina, bet visais atvejais nustatė kitas ribas, negu teatro scena. Reikia pasakyti, jog Miltinio pastatymas scenoje yra pirmas Tarybų Sąjungoje.

Panevėžio teatro scena maža, maždaug kaip mūsų kultūros namuose, 6 metrų aukščio. Šiame pastatyme buvo panaudotas ir prosceniumas ir sudarytas gylis su užpakalyje kylančia nuožulnia plokštuma. Ši plokštuma + scenoje su ponia Kramer pasirodžiusios durys ir sudarė visą dekoraciją. Tame užscenyje, toje staiga kylančioje plokštumoje bei krintančioje dalyje kartais pasirodydavo silpnos projekcijos, šviesos paženklindavo veiksmo vietą bei nuotaiką. Apšvietimas šiame tetare neįprastas. "Už durų" rodymo metu šviesa daugiausiai buvo pilkai žalia lyg jūros dugne, tik šen ten kartais pasirodydavo bordo, raudoni ar violetiniai atspalviai. Tai buvo tarsis akvarelė, tik su bloga pranašaujančiais tonais. Šios akvarelės paruošimą pasisekė mums pamatyti dieną prieš pasta-

tymą, kai Miltinis montavo šviesas.

Šiame pastatyme šviesos reikšmė iš tikrųjų buvo labai didelė. Pagal reikalą aštrus ar išsisklaidęs šviesos pluoštai ne išskirdavo aktoriaus iš jį supančios kompozicijos, kas kartais atsitinka, bet priešingai - vienijs, jungė su ja. Stebėjome, kaip kartais Miltinis dešimtį minučių savo įtempto darbo ~~paskirdavo~~ ~~pakeisdamas~~ tam, kad pakeistų toną taip menko atspalvio jog mūsų neįpratusi akis nematė jokio skirtumo...

(Reikia pasakyti, kad šviesą tvarko aktoriai. Čia pridursime ir tą faktą, kad ne tik teatro direktorius yra aktorius - aktorius yra ir teatro fotografas Lietuvos TSR nusipelnęs menininkas K.Vitkus, kurio dėka turite galimybę matyti šias fotografijas.)

Borcherto pjesė nėra vieno žmogaus drama, tai yra visos kartos drama, kurią savyje kenčia vienas žmogus, po karo sugrįžęs į Vokietiją iš karo belaisvės. "Šis žmogus ilgai buvo svetur. Labai ilgai. Gal net per ilgai. Ir jis grįžta visai kitu nekai išvyko.(...) Vienas žmogus grįžta į Vokietiją. Ir čia jis pergyvena pašėlusį filmą. Jis yra vienas iš tų, kurie grįžta namo ir vis dėlto namo nebesugrįžta, nes ji nebeturi nemų. Jų namai yra lauke už durų. Jų Vokietija yra lauke, naktįje ir lietuje, gatvėje." Šis žmogus yra neturintis vardo Beckmann, vienas iš daugelio. Panevežyje jį ~~pažino~~ ~~įkūnijs~~ Lietuvos TSR nusipelnęs menininkas Domatas Banionis (kaip jau minėta, pirmininkas filme "Niekas nenorėjo mirti" - už tą vaidmenį jis Karlovy Vary festivalyje gavo geriausio vyro vaidmens atlikėjo premiją). Banionio Beckmanne nėra nė kruopelės pykčio supantiems žmonėms, nėra nė savęs gailėsčio o tik vis skausmingesniu besidarantis stebėjimasis (scenos su ponja Kramer, su Dievu), kurio kaltinanti jėga auga su kiekviena scena ir kulminuoja iš sielos (ne gerklės) dugno kylančiuose paskutinio monologo klausimuose.

Banionis kuria savo vaidmenį išoriškai menkomis priemonėmis, bet jų poveikis didelis, nes kiekvienas judesys, kiekviena poza, kiekvienas žvilgsnis - nekalbant jau apie žodžius - prideda bruoželį, yra savo vietoje ir - kaip dabar įprasta sakyti - "turi savyje daug meninės informacijos". Tą patį galima pasakyti ir apie kitus veikėjus, būtų tai K.Vitkaus Vienakojis Žmogus, S.Kosmausko Oberst, V.Bledžio Kabareto direktorius, G.Karkos Dievas (nugrimuotas tikrai dieviškai) ar B.Babkausko Mirtis. Miltinio "Už durų" yra pastatymas, kur visi kiti veikėjai sekunduoja Beckmannui, yra jo vaidmens atskleidimo tarnyboje. Panevėžio teatras pasižymi ypatingai stipriu ansambliniu vaidinimu. Nebuvo galima pastebėti nė vieno nutolimo nuo pastatymo stiliaus bei ritmo (ši yda buvo mūsų televizijos laidoje), nebuvo nė vienos akimi ar ausimi pastebimos išsiskyrimo pastangos.

"Hedda Gabler" turėjo mažiau naujybių, tai buvo išoriškai gera prasme tradicinis Ibseno pastatymas, tačiau, kaip jau minėta, jis repertuare eina jau dešimtas sezonas, ir žavėjo jo meistriškumas, tikslumas ir natūralumas. Ir vėl norėčiau pakalbėti apie Donatą Banionį, kuris šį vakarą išėjo į sceną Heddos Gabler idealams neatitinkančia vyro, kultūros istorijos aspiranto Jorgeno Tesmano vaidmenyje. Žiūrint šio pastatymo, atėjo atmintin Antso Eskolos Maurus - naujos ir tam tikra prasme netikėtos pusės atidengimas aktoriaus amplua. Jorgene Tesmanyje nebuvo nė pėdsako iš ankstyvesniojo vakaro Beckmanno, bet juos jungė už jų stovinčios kuriančios asmenybės žavumas, jungė tą akimirką gimstančio meno nepakartojamumas.

Abiejų tų pastatymų režisoriais buvo Lietuvos TSR nusipelnęs menininkas Juozas Miltinis. Su įdomiu, protingu ir savo darbą mylinčiu žmogumi visados malonu susipažinti. To trumpo apsilankymo metu mes įsitikinome, kad Panevėžio

teatras ne be pagrindo vadinamas Miltinio teatru.

Aktorius ir režisierius Juozas Miltinis gimė 1907 m. rugsėjo 3 d. 1931 m. jis baigė studiją prie Kauno teatro ir dirbo Šiaulių teatre. 1932-38 m. mokėsi ir tobulinosi Prancūzijoje Charles Dullin teatre (kartu su Jean-Louis Barrault, Marcel Marceau, Jean Marais ir kitais) ir Anglijoje. 1939-40 m. Miltinis vadovavo Kauno teatro studijos darbui. 1941-54 m. buvo vyrrežisierius Panevėžio Dramos teatre, 1954-59 dirbo kine, o nuo 1959 m. vėl Panevėžyje. Svarbesnieji pastatymai: Jonsono "Volpone" (1941), Gogolio "Revizorius" (1946), Moliere'o "Georges Dandin" (1947), Ibseno "Hedda Gabler" (1957), Shakespeare'o (Šekspyro) "Macbeth" (1961), Borcherto "Už durų" (1965).

Juozo Miltinio kaip menininko pažiūros į gyvenimą ir teatrą, be abejo, parodomos jo kūryboje - pastatymuose, tačiau buvo įdomu kai ką iš jų išgirsti ir betarpiškai, laisvame pasikalbėjime.

Apie jaunimą

* "Luigi Pirandello yra pasakęs: "Jaunieji yra mūsų tėvais, nes jie išsivystymo pakopoje stovi toliau nuo beždžionės". Sutinku su juo. Bet man rodos, jog ir to, kas sena, nereikia neigti, nes visas gyvenimas remiasi juk mirusiu (kultūra), ir naujo sukūrimui reikia suprasti tai, kas buvo!"

* "Mes priimame jaunuosius į savo studiją pagal konkursą pradedant penkioliktaisiais gyvenimo metais. Priimtieji turi lygiagrečiai baigti vidurinę mokyklą ir, pagal galimybes, neakivaizdiniu būdu aukštąją mokyklą... Mes nebijome tuoj pat leisti jaunuosius į sceną, palaipsniui duodame jiems vaidmenis iš Ibseno, Shakespeare'o, Čechovo. Gyvuliniai etiudai, mano manymu, neduoda nieko. Jaunieji natūraliai ir

laisvai prieina prie žmonijos kultūros. Pas mus moterys niekados nevaidina vyrų ir atvirkščiai. Kai Sarah Bernardt 1899 m. vaidino Hamletą, tai tas buvo ne menas, o kuriozas!"

Apie šiuolaikinį aktorį

* "Šiandieninis aktorius, mano manymu, yra apsišvietęs, kultūringas, civilizuotas, drausmingas, intuityvus, gdarbštus aktorius, humanistas."

* "Ypač svarbi yra intuicija. Tai, ką mes suvokiame protu, pasidaro nebereikalinga. Ieškome ne to, kas yra pradinę, o to, ko dar ~~ie~~ pats nežinai. Kur viskas aišku, ten menas nereikalingas."

* "Tobulo aktoriaus nebūna. Jei kuris aktorius save tokiu laiko, tai su juo prasti reikalai. Geriausiu atveju jis gali pereiti į šeimynines pjeses."

* "Teatro aktoriui naudinga kartais pasirodyti filme - ten jis pamato pats savo klaidas."

* "Aš neturiu kriteriumo vertinti aktorių. Vertinu visų pirma kūrėją."

Apie savo darbą

* "Kai aktorius pasivėlina vieną minutę, tai labai blogas dalykas."

* "Pas mus nėra užstalinių bandymų laikotarpio, nes aš neruošiu mumijų. Mes perskaitome pjesę, pradedame improvizuoti ir kurti charakterius. Už stalo būna baisiai daug ir protingai kalbama - ir kam visa tai?"

Apie meną aplamai

* "Bet kuris menas yra išpūdžių kaupimas ir kristalizavimas. Kristalus tenka savo gamykloje paruošti."

* "Kaip kurti meną, niekas nežino. Ir dievas nežinojo, kai jis kūrė pasaulį. Dirbo, dirbo visą dieną, nuvargo ir atsigulė pasilsėti. Kas žino, gal daug kas paliko nepadaryta!"

* "Menas imtų būti grynai nacionalinis tik tada, kai jį kurtų Robinsonas. Taip siaurai nieko nereikia imti. Kai mes užsieninio autoriaus pjesę vaidiname lietuviškai, tai tada ir būna laimingas sujungimas nacionalinio ir internacionalinio. Arba atbulai. Aš esu už internacionalinį meną."

* "Kai dėl valdžios ir dvasios problemos, tai menininkas turi įtikinti vyriausybę, kad tai, ką jis daro, yra vieninteliu teisinga. Ieškoti abibusio supratimo. Pas mus Lietuvoje tas dalykas suprantamas."

Taip kalbėjo Juozas Miltinis. Nesunku suprasti, kodėl jo buvimo metu iš šio teatro dar nėra pasitraukęs nė vienas artistas, nors iš sostinės nuolatos viliojama. Kita priežastis, be abejo, yra mažas ir stiprus kolektyvas. Ir algos problema vaidina nemažą vaidmenį, bet lietuviai ją yra išsprendę geriau už mus... Miltinis sakė, kad nors gal tik du iš dvidešimties studijos klausytojų priimami teatro kolektyvo, niekados nebūna nesusipratimų ar ginčų. Buvusieji studijos klausytojai pasilieka geri teatro draugai. Pagrindinė Miltinio taisyklė yra ši: neimti aktorių iš svetur, bet išsiauginti juos patiems. Mažame ir pastovoame kolektyve, kur, be to, reikalingi tik dramos artistai, yra galima šį principą nenukrypstamai praveisti. Jaunieji mokosi vaidybos, šokių, fechtavimo, muzikos, teatro istorijos, meno istorijos ir kai kurių kitų dalykų. Šiuo metu antrasis teatro režisierius, Lietuvos TSR nusipelnęs menininkas ir nusipelnęs meno veikėjas V. Bledis su jaunaisiais stato O. Wilde'o pjesę "Vaikinas ir žvaigždės."

Tame pačiame vestibulyje, kur skelbiama apie tą pastatymą, yra pažymėtas ir naujasis Miltinio pastatymas. Jo maketą matėme ir vyrrežisieriaus kabinete - ant juodų ir baltų vamzdžių judanti užuolaida ir trejos tokios pat durys už jos. Esant šitokiam pavaizdavimui, pradedama vaidinti

Dürrenmatto "Fizikai".

"Žmogus daug labiau nuvargsta, kai jam viskas būna aišku" - pasakė Juozas Miltinis.

"Kas stovi akis į akį su paradoksu, tas atveria akis tiesai", sako Friedrich Dürrenmatt savo "21 punkte ryšium su "Fizikais"".

Šių minčių ryšys yra akivaizdus.

Labai norėtusi pamatyti jų realizavimą Panevėžio teatro scenoje.

E.Unt